

МАСОВА СВІДОМІСТЬ, ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВУ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ.

Н. О. Шипуліна

Криворізький державний педагогічний університет,

shipulina.nataliya1976@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Н. М. Макаренко.

Вступ. На сьогодні проблема, яка вивчає прояви психічної діяльності у групах та колективах привернула до себе велику увагу. Масова свідомість (на думку Ю. Шерковіна) – явище, яке глибоко вивчається сучасними та закордонними науковцями. За загальними уявленнями масова свідомість — це поняття або уявлення про щось, яке підтримується більшістю людей в певному суспільстві [5, с. 352]. На протязі всієї історії люди мали тенденцію об'єднуватись в маси. Це допомагало їм вижити, самовиразитися або ж бути корисним членом суспільства. Масова свідомість складається із свідомості окремих людей, але і свідомість окремих людей в більшості формується під впливом масової свідомості. Масова свідомість, зазначає О. Дроздовська, це процес комунікативної взаємодії індивідуальних свідомостей, який спирається на ціннісну, нормативну структуру цієї комунікації, певну категоріальну мережу соціального мислення мас [2, с. 125].

Масова свідомість завжди віддзеркалює те, чим, для чого і як живуть люди в даний історичний проміжок часу. Вона залежить від багатьох факторів, та найсильніше впливає на неї економічна та соціальна система. Масова свідомість формується як під впливом перемог, так і помилок, тяжких життєвих обставин. Як вітчизняні, так і зарубіжні науковці досліджували означену проблему. Ці дослідження можна використовувати у багатьох сферах повсякденного життя: рекламі, політиці, телебаченні тощо. Ця тема також важлива нам для подальшої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Ми звернулися до цієї теми, тому що плануємо провести дослідження формування масової свідомості у нашому оточенні. Тому починаємо з теоретичного дослідження проблеми.

Масова свідомість завжди виникала в великих групах і завжди впливала на поведінку людей. Для того, щоб розкрити поняття «масова свідомість» потрібно розглянути наступні поняття: стан масової свідомості, суспільний настрій, суспільна думка. Стан масової свідомості показує зміст свідомості в якийсь певний момент часу. Масовий настрій виникає внаслідок неспівпадіння людських потреб або бажань з можливостями. Це тривалий процес, який розпочинається з масового невдоволення, поступово усвідомлюється людьми, скеровує їх до відповідних дій і потім зникає. Суспільна думка в цей час формується, щоб виразити масову свідомість.

Одним із найсильніших чинників, що стимулює емоції на несвідомому рівні вчені назвали «циркулярна реакція». В. Л. Злитков у своїх працях зміг виокремити декілька етапів перетворення з натовпу людей в масу зі спільними емоціями [3].

На I етапі виникають споріднені емоції у людей, які передаються від одної людини до іншої і ніби циркулюють по суспільству. Якщо процес передачі емоції зникне, то і вона з часом припинить своє існування.

На II етапі емоції кружляють по колу серед суспільства, тим самим себе підкріплюючи та збуджуючи. Психофізичний стан суспільства загострюється, знижується критичність, більшість людей втрачають здатність раціонально мислити та піддаються сильному впливу настрою спільноти. На цьому етапі спільнота однаково реагує на різні явища, стає єдиним цілим і готова спільно діяти. На першому та другому етапі суспільство або певна спільнота ділиться на тих хто «за» та тих, хто «проти» певної ідеї або проблеми, підвищується емоційна напруга.

На III етапі загальна увага переключається з події на об'єкт, на якому концентруються увага людей та їх емоційні імпульси. Новий створений об'єкт або образ об'єднує людей у єдине ціле, надає їм спільну орієнтацію.

IV останній етап, на якому активізуються дії членів угруповання. Це досягається завдяки лідеру, який навіює людям певні переконання та емоційно їх стимулює. У натовпі починає переважати стан сильного напруження та збудження, який переходить у негайні дії.

Механізм створення масової свідомості будується як на позитивних так і на негативних емоціях. Вони є короткочасними, об'єднують велику кількість людей і використовуються для організації масових суспільних рухів. Знання механізму «циркулярної реакції» широко використовується у політиці. Результат проявляється у повсякденному житті.

Цікаво дослідити як змінюється поведінка людини під впливом масової свідомості. Вона може бути зовсім не властивою звичайній поведінці індивіда. Під впливом емоцій він не може мислити критично і схильний прийняти ідеї та цінності загальної маси людей. Проблема зникнення (зниження рівня) критичного мислення у сучасній молоді може привести до глобальних змін життя.

Виникає питання: чому індивід, приєднується до маси, хоча після цього він частково або повністю втрачає свою індивідуальність. До цього спонукати можуть як зовнішні так і внутрішні чинники. Натовп часто викликає у людей враження певної сили, а тому багато людей прагнуть приєднатися до певної маси, щоб отримати почуття захищеності. На думку Ю. Жукова та А. Петровського, можливо хтось керується сподіваннями подолати свою самотність, приєднавшись до певної громади, а хтось шукає певну вигоду. Крім того одні люди прагнуть розчинитися в натовпі, зникнути, можливо перекласти відповідальність за своє життя на інші плечі, таким чином уникнути відповідальності за своє життя. У інших є потреба ідентифікувати себе з іншими людьми або навпаки прагнуть себе реалізувати, самовиразитися. Потрапити до певної маси можна як ситуативно так і свідомо [1].

3. Фройд вважав, що людина, яка поводить себе ірраціонально у натовпі, просто намагається виправдати свої вчинки, напівсвідомо або ж свідомо проявляючи агресію до людей, які не мають відношення до ситуації, або мають

незначну провину. Крім того натовп може підвищити стан афекту у індивіда. Під впливом сильного емоційного стресу індивід може пережити ретроградну амнезію (коли люди частково не могли пригадати якісь події, в яких вони приймали участь під сильним емоційним тиском натовпу) [цит. за 5].

Науковці (зокрема, С. Кара-Мурза) виділяють такі види прояву масової свідомості:

- Випадковий вид формується несподіванно у різних випадках. Люди, які стали свідком якогось нещасного випадку по колу переказують одну й ту саму історію, викладаючи свій погляд на ситуацію із своїми емоціями.
- Експресивний натовп виникає на концертах, карнавалах, виконуючи різні релігійні обряди і тому подібне.
- Конвенційний натовп має спільні інтереси та живе за певними правилами і домовленостями, які виконують усі члени спілки або колективу.
- Діючий натовп найчастіше виникає у соціальному житті. Розглянемо його чотири підвиди:
 - Агресивний натовп, формується під впливом гніву або ненависті. Має руйнівний характер. Його мета знищити, подолати, перемогти навіть жорстокими методами із застосуванням агресії, зброї або з людськими жертвами.
 - Панічний натовп утворюється серед людей, які прагнуть уникнути небезпеки. Це можуть бути як хвилювання за життя у воєнному конфлікті, або ж хвилювання за втрату робочого місця, спад економіки та інше.
 - Здирницький натовп прагне до матеріальних цінностей, люди об'єднуються тільки для збагачення.
 - Бунтівний натовп має теж агресивну поведінку і використовується при революційних діях суспільства.

Поведінка маси та сила з якою вона використовується напряму залежить від лідера, який її очолює. З. Фройд зазначив, що лідер виступає у

ролі «батька» для натовпу і тим самим об'єднує його. Як вождь він має бути сильним лідером і фанатом своєї ідеї.

Натовп не сприймає логічний виклад проблеми (немає критичності мислення), він існує завдяки емоціям і крайностям. Тому лідер, який хоче зібрати навколо себе натовп прихильників повинен повернути навколо себе постійним перебільшенням проблеми, постійно її повторюючи, з метою зібрати навколо себе людей, які побачать у цьому дійсно проблему, життєво необхідну для розв'язання. При цьому головне не те, що він говорить, а як. Враховуються дуже багато чинників: його зовнішній вигляд, дикція, вміння триматися перед натовпом, ораторські здібності, володіти мовленнєвою інтонацією, правильним вимовлянням слів, правильно і вміло жестикулювати. Та на все це лише зовнішні ознаки і на жаль більшість людей, вирішивши піти за тим чи іншим лідером не цікавляться про його тест на IQ, його минуле або ж станом психічного здоров'я.

Потрапивши під вплив такої масової свідомості людині дуже важко самотійно полишити цей натовп, самотійно критично мислити, тому така людина потребує сторонньої допомоги. Можливо в критичних випадках її потрібно ізолювати від того натовпу, зменшити емоційну напругу, прибрати від неї інформаційне джерело, яке б підпитувало її свідомість, дало їй відпочити, а згодом спробувати вказати їй на інші сторони дійсності. Деякий час вона буде почувати себе спустошеною і потребує часу, щоб почати адекватно мислити.

Висновки. Масовою свідомістю можна керувати як для розвитку нації так і для її занепаду. Але окрім політичного спрямування ми користуємося масовою свідомістю кожного дня: на святах, на карнавалах, у колективі де ми працюємо або навчаємося. Вона має і певні позитивні ознаки. Наприклад, опинившись на якомусь яскравому святі, під впливом масової свідомості ми перестаємо критично мислити і спираємося лише на емоції. В цей час вона легко забуде про свої негаразди і ті негативні емоції, з якими вона не могла впоратися самотійно перетворюються на позитивні. Таким чином, масова свідомість може бути і дуже корисною як для індивіда так і для держави.

Потрібно лише ретельно обирати до яких лідерів прислухатися і до яких мас приєднуватись. Чинники формування масової свідомості плануємо дослідити у своїй подальшій експериментальній діяльності.

Література:

1. Введение в практическую и социальную психологию. Под ред. Жукова Ю. М., Петровской А. А., Соловьёвой О. В. М. : Смысл, 1996. 225с.
2. Дроздовська О. Понятійно-категоріальний апарат масової свідомості як різновиду суспільної свідомості. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 2009. Вип. 39. С. 121-138.
3. Зливков В. Л. Натовп. *Вітчизна*. 1992. № 9.
4. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. К. : Орияны, 2000. 342с.
5. Шерковин Ю. А. Психологические проблемы массовой коммуникации. М. : Наука, 1973. 224 с.